

SATRANÇ: OYUN, SPOR, BİLİM VE SANAT

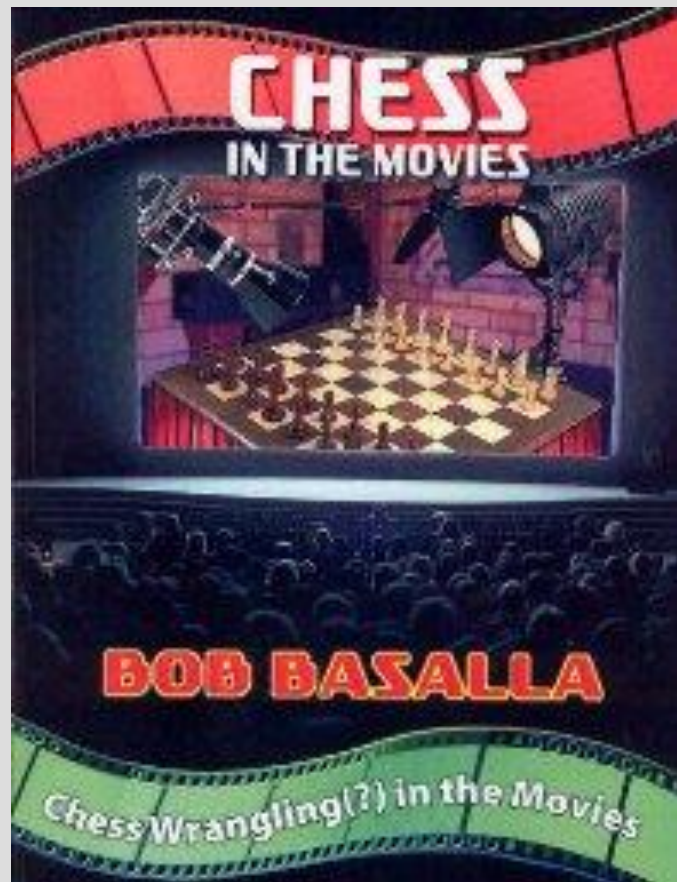
Satranç ve Sanat: Satranç ve Sinema

Ergin ÇİFTÇİ

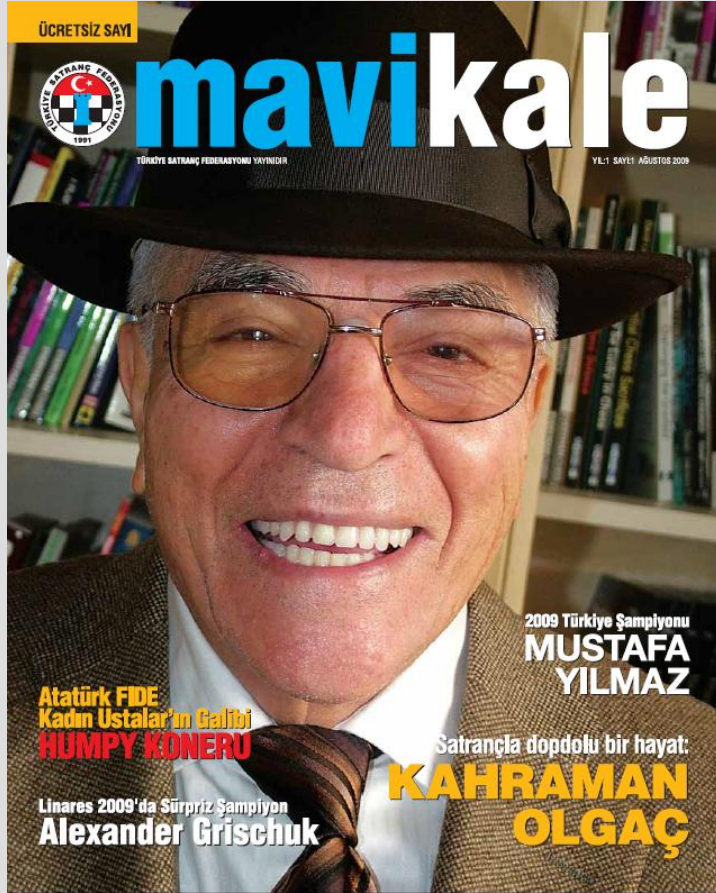
www.erginciftci.com



Chess in the Cinema



CHESS IN THE MOVIES (2005)



MAVİKALE (2009)



STEFAN ZWEİG

Stefan Zweig
SATRANÇ



Nasıl oynanır
geleneksel
AYÇİĞİ YAYINLARI

Stefan Zweig'in öyküsü beyaz perdede

Satranç

Satranç konusunda yazılmış belki de en iyi edebî eser Stefan Zweig'in "Satranç" adlı uzun öyküsüdür. Yazın dünyasının önemli yapıtları sinemaya aktarılırken, içerdikleri pek çok güzel ayrıntının perdeye ulaştırılmaması ve kitabın sayfaları arasında kalakalması tehlikesi ile karşı karşıyadır. Satrançsever okuyucu için eşsiz olan Zweig'in bu öyküsü için de aynı endişenin duyulması elbette kaçınılmazdır. Bununla birlikte, edebiyattan geniş biçimde yararlanan sinemanın, esinlendiği edebî eserlere bazen yeni bir renk getirdiği, hatta o eserleri aşan ürünler verdiği görülmüştür. Mavikale'nin bu sayısında böyle bir filmi gözlerinizin önüne sermeye çalışacağız: Satranç

Perde, siyah beyaz karelerden oluşan bir satranç tahtasının üstüne açılır. Oyuncu isimleri, o karelere yerleşen satranç taşları gibi, sırasıyla görünüp kaybolurken izleyicinin aklında hızlı bir satranç maçı tadı bırakır. Ardından ilk sahnede bir oyuncu piyonunu f4 karesine sürer, hemen karşısına siyah bir piyon dikilir: Oyun ve film başlamıştır. Bu oyunun az ilerisinde, limandan ayrılmak üzere olan bir geminin yolcuları, özellikle de Mac Iver sabırsızlanmaktadır. Geminin güvertesindeki bir yazıdan tarihin 14 Ağustos 1938, ve geminin rotasının New York olduğu anlaşılır. Geminin kaptanı, gecikmeden yaklaşan Mac Iver'a, önemli bir yolcuyu beklediklerini söylerken limana kornastını çalarak aceleyle gelen otomobilden iki adam iner. Kaptan, yolculardan mağrur görünüşü olan saygıyla karşılar: Gelen dünya satranç şampiyonu Mirko Czentovic'tir. Kendisi de bir satranç



Limanda gemiler beklerken satranç turnuvası.

Filmin Künyesi

Türkçe adı	Satranç
Orijinal adı	Schachnovelle
Yönetmen	Gerd Oswald
Yapım yılı	1960
Yapım ülkesi	Batı Almanya
Orijinal dil	Almanca
Süre	108 dakika
Oyuncular	Gerd Jürgens, Claire Bloom, Hans-Jörg Felmy, Mario Adorf, Hans Söhnker
IMDB Puanı	7.1

tutkunu olan Mac Iver, artık gecikmeden yaklaşmak bir yana, bu önemli yolcuyu beklediği için kaptana teşekkür eder ama kaptanın tepkisi hem onu hem de seyirciyi şaşırtır: Beklenen önemli kişi dünya satranç şampiyonu Czentovic değildir. Aslında beklediği gemiye doğru bir başka otomobilde hızla yol alan bu adam, dünya satranç şampiyonunu yenebilecek durumdaki tek kişidir: Werner von Bassil! Ama bu gerçeği, kendisi dahil, hiç kimse bilmemektedir.

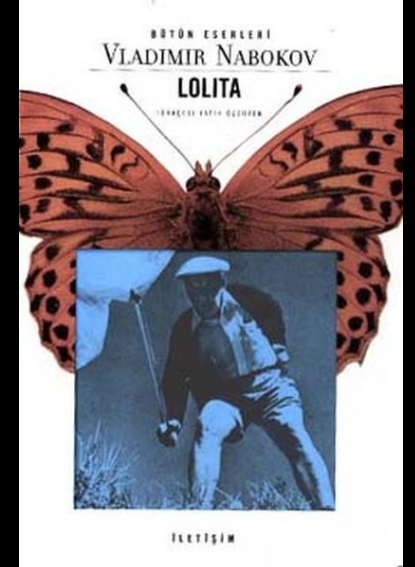
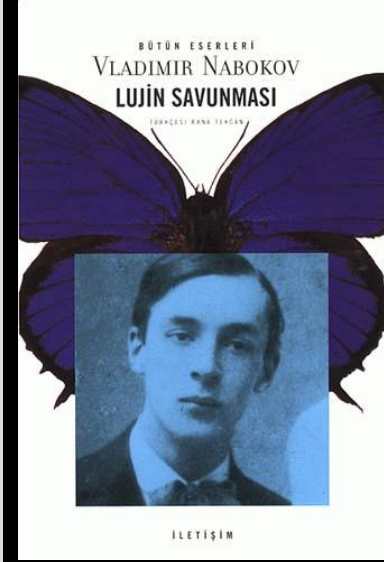
Gemi önemli yolcusunu beklerken, Mac Iver, dünya satranç şampiyonu ile bir maç yapmanın yollarını aramaya başlar. An-



Mac Iver (Gerd Jürgens) Hans-Jörg Felmy ile satranç taşları ile dözenken dünya satranç şampiyonu Czentovic'in (Mario Adorf, sağda) bir maç tahtı önünde.



VLADİMİR NABOKOV



Vladimir Nabokov'un Kahramanı, Savunmasını Arıyor

LUJİN SAVUNMASI

Mavikale'nin bu sayısında Vladimir Nabokov'un aynı adlı romanından perdeye yansıtılan bir filmi tanıtalacağım: Lujin Savunması

Perde, karanlık bir tünelde ışığa doğru yol alan bir lokomotifin mekanik sesiyle açılır. Lokomotifin sürüklediği vagonlardan birinde oturan genç adam defterine heyecanlı bir şeyler yazmaktadır. Satrançsever izleyici kısa sürede yazılanların satranç notasyonu olduğunu anlar. Genç adam bir açılış üstünde çalışmaktadır: 1.d4 ES 2.e4 fxe4 3.Öc3 Öf6... Adam, bir ara yazmayı bırakıp seyahatlerde kullandığı türden bir satranç takimini çıkarır, stradan izleyici ise işte ancak o zaman filmin satrançla ilgili olduğunu kavramaya başlar. Trenin ulaşmak üzere olduğu istasyonda, etrafı siyah taşlarla çevrili beyaz bir vezir gibi, sakin ve kendinden emin duran, genç ve güzel bir kadın beklemektedir. Kadının gözleri bir ara istasyonun duvarında duran İtalyanca yazılmış bir afişe takılır: Bir satranç şampiyonasının ilanıdır bu. Tren istasyona yaklaşınca, dağınık satranç taşları trenin telâhâ yerlerine dizilip yeni bir oyuna hazırlanması gibi, Uniformeli bando takımı toplanıp yerini alır. Trenle gelen önemli konuk için bir marş çalmaya başlar. Güzel kadın, trenden inen bir başka kadın, annesini karşılar. Anne bando takımının çarkdağı sestten rahatsız olmuştur: "Nedir bu yaygara?" Gerçekten kimdir bu, kendisi için tören düzenlenen ancak trenden bir türlü inmeyen önemli kişi? Karşılama komitesinin başkanı o dalgın genç adamı vagonun birinde hala çalışırken bulur: "Hoş geldiniz usta, hoş geldiniz!" Konukların ağırlandığı otelde de aynı ilgi sürecektir, karşılama komitesinin başkanı "Gelen ilk yarışmacımız sizsiniz." derken duyduğu heyecanı gizlemeyecektir.

Kısa süre sonra zamanın 1920'li yıllar olduğu, sakin bir Avrupa kentinde, doğanın

Filmin Künyesi

Türkçe adı Lujin Savunması
Orijinal adı The Lujin Defence
Yönetmen Marleen Gorris
Yapım yılı 2000
Yapımçı ülkesi İngiltere, Fransa
Orijinal dil İngilizce
Süresi 109 dakika
Oyuncular John Turturro,
 Emily Watson,
 Geraldine James,
 Stuart Wilson,
 Fabio Sartor

IMDB Puanı 6,9

içine yuvalanmış bu güzel otelde dünya satranç şampiyonasının yapılacağı anlaşılır. Adının Natalia olduğu anlaşılan genç kadın ve annesinin satrançla ilgileri yoktur, annenin kız için varlıklı ve saygın bir eş arayışına saymazsak, onlar yalnızca eğlenmek için gelmişlerdir buraya.

Seyircinin bütün dikkati ilk gelen satranç ustasının üstünde yoğunlaşır. Ancak ilerleyen her sahnede, satranç ustası Aleksandr

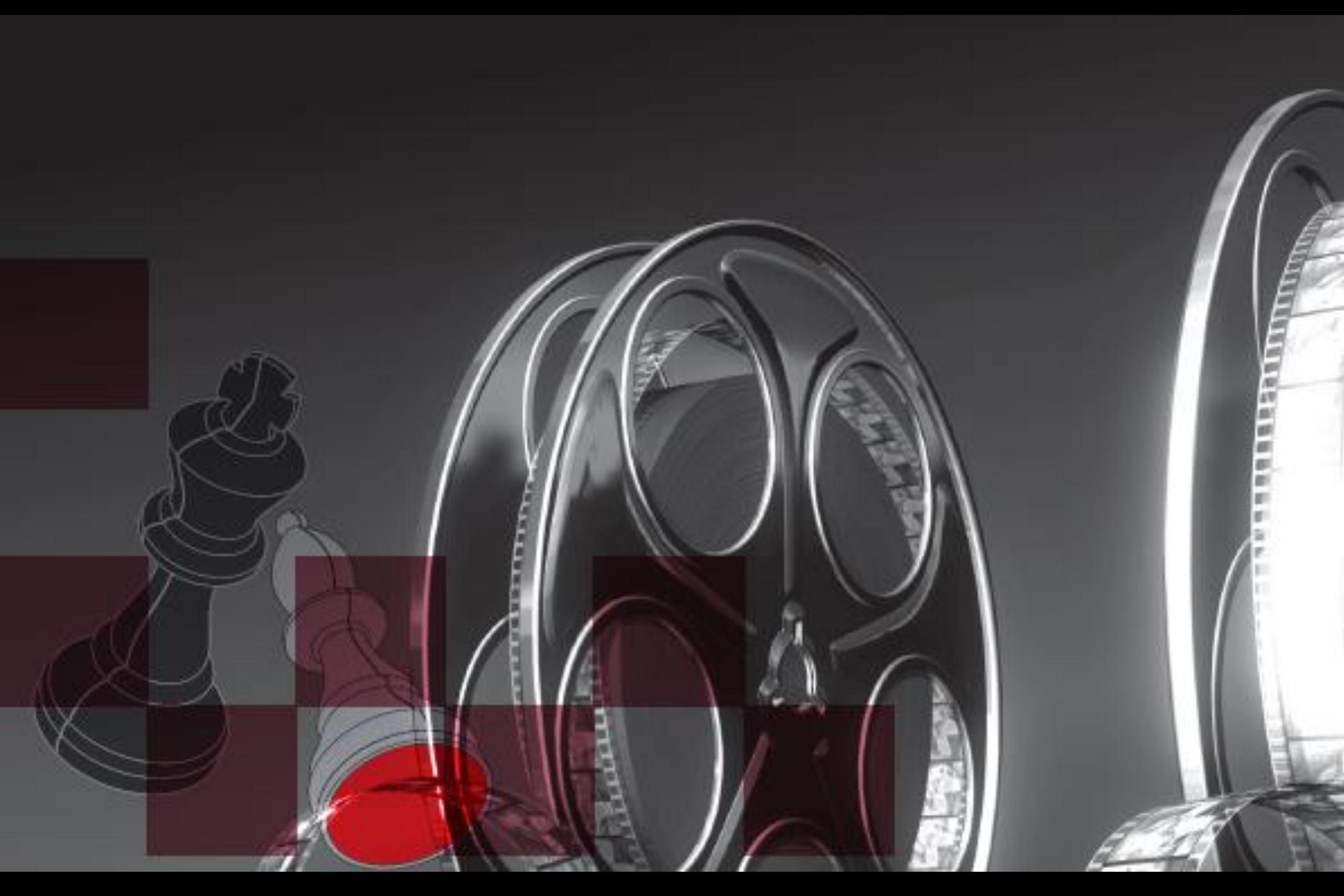
Ivanoviç Lujin, satrançsever izleyicide gerek daha çok hayal kırıklığı yaratan bir rol çizer: Giysilerinin bulunduğu ortamla uyumlayacak kadar özensiz seçilmiş elbise, beceriksiz davranışları, akıcı konuşmaktan yoksun elbise, yaşadığı dünyadan kopmuşluğu hissettiren dalgınlığı... Ancak bu özellikleri Natalia'nın ondan hoşlanmasını engellemez.

Bir gün yürüyüş sırasında Lujin cebinden kalemini ve camdan bir satranç taşı, beyaz bir şahı, düşürür. Natalia'nın bunları toplayıp Lujin'e vermesi ile tanışma ve ilk görüşte aşk başlamış olur.

Yönetmen sık sık geriye dönüşlerle Lujin'in geçmişini anlatır bize. Lujin varlıklı bir ailenin tek çocuğudur. Teyzesi ile arasında çok kuvvetli bir sevgi bağı kuruludur. Anne ve babası arasında sorunlar vardır, baba ile teyze arasındaki karşılıklı duygusal yakınlaşma aile içindeki sorunları daha da ağırlaştırmaktadır. Teyzesinin babasına hediye ettiği, taşları camdan olan görkemli bir satranç takımı Lujin'in hayalına değiştirecektir. Bu takımla teyzesinden satranç öğrenen Lujin, bu oyuna tutkuya başlanır. Hatta satranç oynamak için okuldan kaçmaya

Genç Lujin (Alexander Hastings), teyzesinden (Geraldine James) satranç öğreniyor.





FİLM BAŞLIYOR



Moskova'yı tutuşturan filmin yıldızı J. R. Capablanca

Satranç Ateşi

Mavikale'nin birinci sayısında satrancın sinemaya ne denli büyük bir zenginlik kattığından bahsetmiştim. Bu sayımızda ise sinemanın hayatımıza ve satranca ne kadar büyük katkıda bulunduğunu gösteren bir filmden söz edeceğim: Satranç Ateşi.

Bu film olmasaydı pek çok satrançseverin kahramanı Jose Raul Capablanca bir film yıldızı olarak karşımıza çıkamayacaktı. Dahası bugün sürekli adını duyduğumuz Frank Marshall, Richard Reti, Rudolf Spielmann, Carlos Torre, Frederick Yates, Ernst Grünfeld gibi satranç devlerinin hareketli görüntülerine sahip olmamız da mümkün olmayacaktı.

Film 1925 Moskova'sının soğuk ve karlı atmosferinde geçmektedir. Buna karşın bütün Moskova dayanılmaz bir ateşle, satranç hummasıyla, kavrulmaktadır.

Filmin başında, başrol oyuncularından da önce, filmin yıldızı anons edilir: "Dünya Satranç Şampiyonu: Jose Raul Capablanca." Ardından Capablanca gelmiş geçmiş bütün aktörleri kışkandıracak yakışıklılığı ile perdeyi doldurur.

Filmin yazılarının bitişiyle kamera 1925 Moskova Satranç Turnuvası'nın oynandığı salonda dolaşmaya başlar. Satranç devleri oynarken ateşli bir izleyici topluluğunun salonu doldurduğu görülür. Torre-Marshall, Reti-Yates, Spielmann-Grünfeld maçları sürmektedir.

Kentin turnuva salonundan farklı bir yerinde bir başka heyecanlı satranç oyunu sürmektedir. Yalnızca satranç tahtasını



Dünya Satranç Şampiyonu:
Jose Raul Capablanca

Filmin Künyesi

Türkçe adı	Satranç Ateşi
Uluslararası adı	Chess Fever
Orijinal adı	Shakhmatnaya Goryachka
Yönetmen	Vsevolod Pudovkin
Yapım yılı	1925
Yapımcı ülke	Sovyetler Birliği
Orijinal dil	Sessiz, Rusça yazalı
Süresi	28 dakika
Oyuncular	Jose Raul Capablanca, Vladimir Fogel, Anna Zemtsova
IMDB Puanı	7.3

ve hamle yapan elleri gördüğümüz bu sahnede Siyah ve Beyaz kıyasıya bir mücadeleye tutuşmuşlardır. Ancak kamera geriye çekilince oyunun farklı iki kişi tarafından değil, genç bir adam tarafından kendine karşı oynandığını görürüz. Genç adam bir taraftan giyinip evden çıkmaya çalışmakta, diğer taraftan da tahtada bütün heyecanıyla sürüp giden oyundan kendini bir türlü kurtaramamaktadır. Kısa zamanda bu genç adamın bir satranç tutkunu olduğu anlaşılır. Şapkasından tutun atkısına, çorabından kravatına, mendiline kadar siyah beyaz karelerden oluşan desenli giysileriyle yürüyen bir satranç tahtasıdır adeta.

Evden nihayet çıkabilen genç adam gideceği yere ulaşmakta kararlıdır artık. Yanından geçtiği, satranç takımları satan bir mağazanın önünde bir an duraksasa da azimle geçip gider. Ama geride bıraktığı mağazaya, yol aldıkça gerilen bir lastikle bağlıymışçasına, gittikçe güçlenen gizli bir kuvvetle geri çekilir.



Filmin erkek kahramanı bir taraftan giyinirken bir taraftan da kendine karşı satranç oynuyor

Geri'nin Oyunu

Hiç kimse rakipsiz kalmasın



Prof. Dr. Ergin Çiftçi

Sporcu
erginciftci@gmail.com

Mavikale'nin bu sayısında satranca yer veren bir kısa filmi tanıtacağım: Geri'nin Oyunu

Filmin Künyesi

Türkçe adı	Geri'nin Oyunu
Orijinal adı	Geri's Game
Yönetmen	Jan Pinkava
Yapım yılı	1997
Yapımcı ülke	Amerika Birleşik Devletleri
Orijinal dil	İngilizce
Süresi	4 dakika
Oyuncular	Bob Peterson (ses)
IMDB Puanı	7.8

Perde, yeşile boyanmış ahşap bir masaya açılır. Masanın canlı yeşilinin üstüne düşmüş, sarı, solgun, farklı biçimlerde ağaç yapraklarının oluşturduğu çelişki, satrançsever izleyicinin hemen dikkatini çeker: Sanki ağaçları sonbahar sıkıntısı basmış, yapraklarından oluşturuverdikleri bir satranç takımı ile çekişmeli bir oyuna tutuşmuşlardır. Şu çınar yaprağı taç takmış bir vezire benzer, şu uzun yaprak bir fili andırır, bir piyondur şu en küçük olan... Biz tam masa üstündeki konumu kavramaya çalışırken hafif bir rüzgâr eser, ama kuvvetli bir hamle yapılmış gibi yapraktan taşlar karışır, sonra bir eşiş, bir eşiş daha... Bu sonuncusu, bir insan üflemesine benzer, bütün yaprakları süpürüp atar masadan. Sonra birden masa gerçek bir satranç tahtası ile kaplanır! Satrançsever izleyici sezilerinin kendisini yanıltmadığını anlayıp rahatlar. Satranç tahtasını masanın üstüne koyan, yaşlı bir adamın yorgun el-

leridir sanki. Filmin adı görününce bu yaşlı ellerin sahibinin adını da öğreniriz: Geri

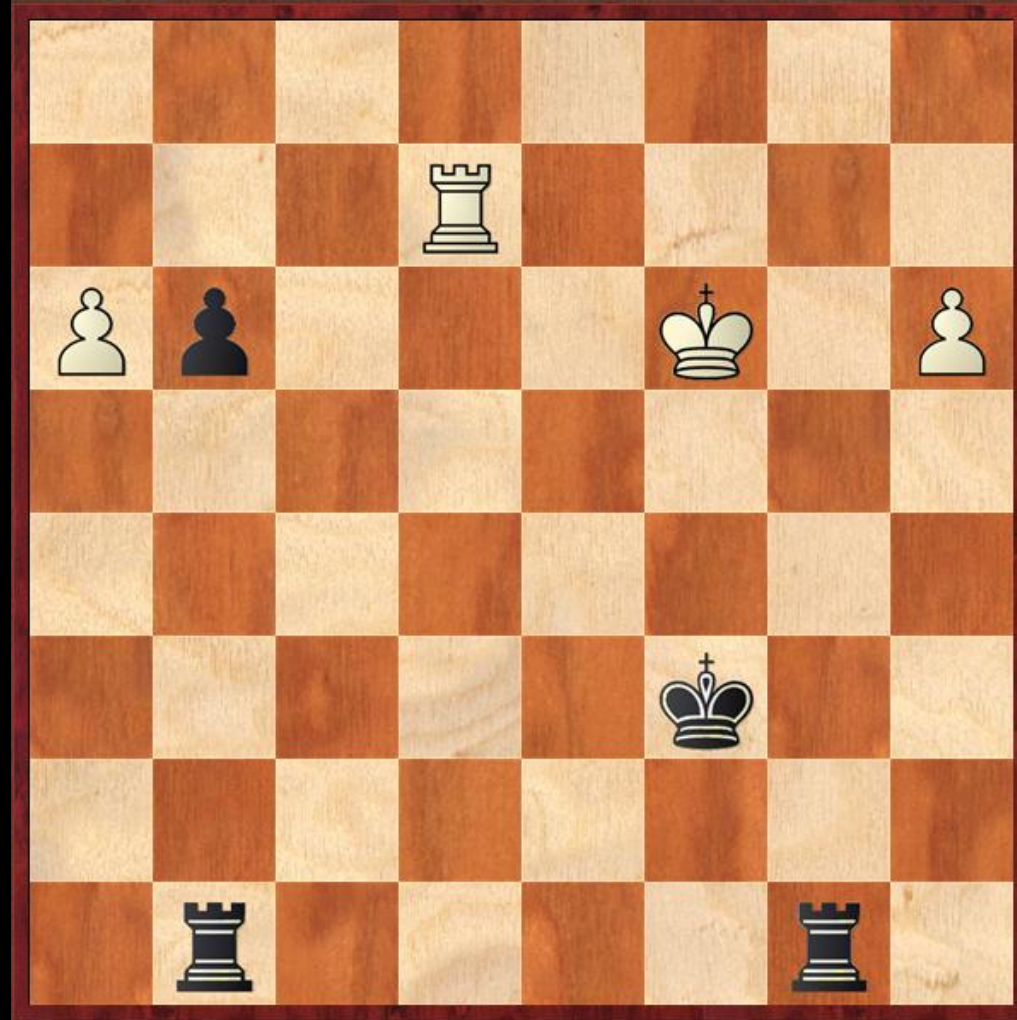
Sonra tahtanın üstüne ahşap satranç taşları girer yuvarlanarak. Sanki bir kutuda uzun zaman sıkıntıyla beklemiş, kutunun kapağı açılınca, ahşaptan ayak sesleri çıkartarak, coşkuyla ait oldukları yerlere koşup yerleşiverecek gibi görünürler. Gerçekten de, yaşlı adamın elleri, boşalmış kırmızı renkli bir puro kutusunu masanın kenarına koyar. Sonra da, henüz tabanı çevresindeki dönme hareketi sürmekte olan beyaz bir piyonu alıp ikinci yataydaki bir siyah kareye koyar, bunu siyah bir piyonun yedinci yataydaki yerine ve yine beyaz bir piyonun ilk konulanın yanındaki kareye yerleştirilmesi izler. Yaşlı adam, bir taraftan keyifli bir melodi mırıldanırken, bütün taşları dizmeyi bitirmiştir. Sanki taşları dizmemiş de bozuk bir satranç takımını tamir etmiş gibi gururludur. İşte, yaşlı adamın o ellerini memnuniyetle ovuşturduğu an, Edip Cansever'in, dizelerini sonuna dek hak ettiği andır: *"Ne peki / Yere dökülen bir un sessizliği mi / Göğe bırakılmış bir balon sessizliği mi / İşini bitirmiş bir org tamircisinin / Tuşlardan birine dokunacakkenki / Dikkati ve tedirginliği mi."*



Satranç taşlarını dizmeyi bitiren Geri, eserine bakıyor.

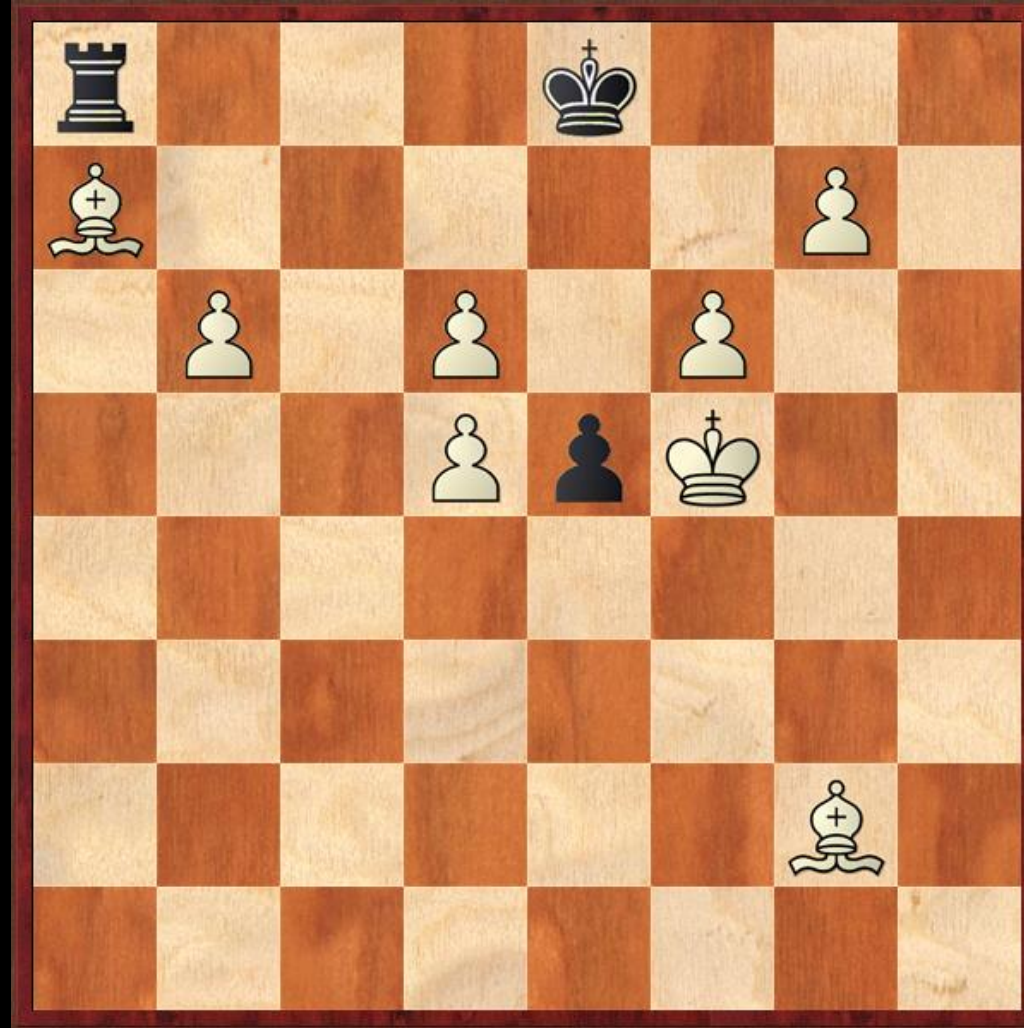
Beyaz oynar

ETÜD



Beyaz oynar ve kazanır

PROBLEM



Beyaz oynar ve 2 hamlede mat eder